

และความสัมพันธ์โยงใยกับผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งการแบ่งสัดส่วนผลได้ผลเสีย เราเลือกใช้วิธีประมาณการทางตรง เพื่อทราบเครือข่ายขบวนการของธุรกิจนอกกฎหมายด้วย

ในการประมาณการทางตรง เราประมาณการขนาดของธุรกิจนอกกฎหมายแต่ละประเภท โดยอาจคำนวณจากทางด้านผลผลิต หรือจากทางด้านอุปสงค์ หรือใช้ทั้งสองอย่างประกอบกัน

เช่นในกรณีของยาเสพติด เราประมาณการขนาดโดยดูทั้งจากผลผลิตและจากอุปสงค์

ในกรณีการค้าประเวณี เราประมาณการจากจำนวนอุปัชฌาย์ คือ จำนวนหญิงบริการทางเพศ และอุปสงค์ก็คือการบริการลูกค้า และค่าบริการต่อวัน

ในกรณีของบ่อนการพนันและการพนันฟุตบอล เราไม่มีฐานข้อมูลเบื้องต้น ต้องเริ่มจากศูนย์ด้วยวิธีสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจและผู้เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่งแบบเจาะลึก ตัวอย่างนี้หามาได้อย่างไร?

เนื่องจากจากธุรกิจนอกกฎหมายมิได้อยู่ในสารบบของบัญชีรายได้ประชาชาติ ดังนั้นเราจึงไม่มีฐานข้อมูล (population) จะใช้เป็นจุดเริ่มต้นสุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบเพื่อทำการประมาณการด้วยวิธีการทางสถิติแบบ quantitative research

เราต้องใช้วิธีการวิจัยคุณภาพ (qualitative research) เริ่มหาข้อมูลเบื้องต้นจากงานศึกษาวิจัย วิทยานิพนธ์และรายงานของทางการที่มีอยู่ ต่อจากนั้นหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้องเป็นตัวอย่างจำนวนหนึ่ง ตัวอย่างนี้ได้จากผู้สันตติกรรมหรือได้จากการแนะนำต่อ ๆ กันมาจากผู้ให้สัมภาษณ์คนแรก ๆ หรือได้จากการขอให้ผู้รู้จักนักธุรกิจแนะนำตัวให้ วิธีการนี้เรียกกันว่า nominative technique คือการขอให้กลุ่มบุคคลในธุรกิจที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน อาจมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กัน เป็นเพื่อนร่วมรุ่น คนบ้านเดียวกัน ฯลฯ ช่วยแนะนำให้ผู้รู้จักและสอบถามข้อมูลได้โดยผู้สัมภาษณ์สัญญาจะไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลเพื่อความปลอดภัย วิธีการนี้ใช้มากในการศึกษา มานุษยวิทยา และในการศึกษากิจกรรมผิดกฎหมาย ซึ่งอาจเกิดอันตรายกับผู้ให้ข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามสมควร เราแบ่งขนาดธุรกิจออกเป็นใหญ่ กลาง เล็ก และพยายามหาตัวอย่างของทุกขนาด และประมาณการจำนวนของธุรกิจขนาดต่าง ๆ ด้วย เพื่อนำมาประกอบในการประมาณการ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้ครอบคลุมขนาดธุรกิจต่างๆ และไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่งจนเกินความเป็นจริง นอกจากนี้พยายามเช็คข้อมูลที่ได้จากมากกว่า 1 แหล่งข้อมูล เพื่อลดความคลาดเคลื่อน และการเบี่ยงเบนอันเกิดจากการอิงแหล่งข้อมูลแหล่งใดแหล่งหนึ่งมากเกินไป

ข้อมูลรายละเอียดจากการสัมภาษณ์เจาะลึกจากตัวอย่างจำนวนหนึ่งที่เจาะจง จะถือเป็นข้อมูลฐานที่นำไปประกอบการประมาณการให้เห็นขนาดหรือขอบเขตของธุรกิจนอกกฎหมายแต่

ละประเภทที่ศึกษา การประมาณการนั้นจะประกอบใช้กับข้อมูลสถิติจากบัญชีรายได้ประชาชาติที่เหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น การประมาณการวงเงินทางรายได้ดิน ดินใช้ข้อมูลฐานจำนวนเงินทางหยกเฉลี่ยต่อคนจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับหนึ่งซึ่งเป็นการศึกษากรณีจังหวัดภาคกลางแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นดินเก็บข้อมูลภาคสนามจากตัวอย่างเข้ามือหยก และคนเล่นหยกกลุ่มหนึ่งในจังหวัดภาคอีสานแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นดินยังใช้ข้อมูลสถิติรายได้อัตราของประชากรจังหวัดต่าง ๆ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติมาประกอบการประมาณการวงเงินทางหยกของประชากรในจังหวัดต่าง ๆ สำหรับอัตราค่าที่เข้ามือได้จากธุรกิจหยกได้ดิน ดินได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เข้ามือหยก และผู้สันที่ ครรณี่ที่เป็นนักหยกได้ดิน

ในกรณีที่มีข้อมูลสถิติของทางการ เราจะใช้ข้อมูลสถิติของทางการนี้เป็นเกณฑ์ เช่น ในกรณีการค้ายาเสพติด เราได้ข้อมูลด้านผลผลิตฝิ่นในภูมิภาค และการผลิตเป็นเฮโรอีน จากหน่วยงานของสหรัฐอเมริกา ต่อจากนั้นเราประมาณการส่วนที่ผ่านเข้าไทย ลบด้วยปริมาณที่ใช้ในประเทศและปริมาณที่ถูกจับได้ ได้เป็นส่วนที่ส่งออกไปต่างประเทศคูณด้วยประมาณการราคาส่งออกจากประเทศไทย ได้เป็นมูลค่าการส่งออก แล้วต่อจากนั้นเรานำมาประมาณการมูลค่าเพิ่มโดยหักค่าวัตถุดิบออกก็มูลค่านำเข้าจากภาคเหนือ³

ขนาดของธุรกิจนอกกฎหมายที่เราประมาณการในการวิจัยนี้ คือขนาดของมูลค่าเพิ่มหรือรายได้ ผลกำไร ค่าจ้าง หลังจากหักค่าใช้จ่าย ไม่ใช่วงเงินที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่เกิดจากธุรกิจประเภทต่าง ๆ 6 ประเภท ผลรวมคือมูลค่าเพิ่มหรือรายได้เกิดจากธุรกิจที่แสดงขนาดของเศรษฐกิจนอกกฎหมายสำคัญที่เราศึกษา

ประมาณการที่ได้ถือเป็นประมาณการแสดงความสำคัญ (magnitude) และมีใช้เป็นข้อมูลสถิติที่มีความถูกต้อง 100% แต่สามารถนำมาใช้เพื่อประกอบการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจได้ หรือเพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญในการแสวงหานโยบายหรือมาตรการที่เหมาะสม

เรามักเลือกใช้ประมาณการระดับต่ำ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาประมาณการตัวเลขสูงเกินไป กล่าวคือหากต้องเลือกใช้ตัวเลขระดับสูงและต่ำ เราจะเลือกตัวเลขระดับต่ำ หรือให้ประมาณการเป็นช่วงต่ำ ช่วงสูง

เราก่อนข้างมั่นใจว่าการประมาณการที่ระแวงระวังของเราจะไม่เป็นการประมาณการขนาดที่ใหญ่เกินจริงมาก เราพบว่าตัวเลขของเรามีได้แหวกแนวไปจากการศึกษาเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ

3. การศึกษาของเราได้ข้อค้นพบอะไร มีข้อค้นพบที่ใคร่่าเสนอ 10 ข้อดังนี้

(1) นับเป็นครั้งแรกที่การศึกษานี้ชี้ให้เห็นภาพเศรษฐกิจนอกกฎหมาย ขนาดโดยรวม หรือภาพรวมของเศรษฐกิจนอกกฎหมาย 6 ประเภทที่ศึกษาใหญ่โตตามสมควร สร้างมูลค่าเพิ่ม ระหว่าง 230-405,000 ล้านบาท (ขอให้ดูตัวเลขในตาราง) คิดเป็นร้อยละ 6 - 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศหรือ GDP มูลค่าเพิ่มนี้คือรายได้เกิดจากธุรกิจดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นผลกำไรค่าจ้าง แต่ไม่รวมค่าใช้จ่าย ดังนั้นมูลค่าเพิ่มจึงต่ำกว่าวงเงินที่เกี่ยวข้อง (ดูกรณีการพนันวงเงินมากกว่ามูลค่าเพิ่ม 5 เท่า) เราใช้มูลค่าเพิ่มเพื่อให้เทียบเคียงกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติซึ่งคิดจากมูลค่าเพิ่มเหมือนกัน

(2) เศรษฐกิจนอกกฎหมายสร้างงานเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ธุรกิจเทศพาณิชย์ จ้างงานหญิงบริการทางเพศ 150,000-200,000 คน แล้วยังมีคนทำงานในธุรกิจอื่น ๆ อีกที่เกี่ยวข้อง เนื่องกัน หวยได้ดินประมาณการว่ามีคนทำงานเดือนละ 2-4 วันช่วงหวยออกเดือนละ 2-3 ครั้ง ถึงประมาณ 4 ล้านคน กิจกรรมเศรษฐกิจนอกกฎหมายให้ผลกำไรสูงเมื่อคิดเป็นร้อยละของวงเงินที่เกี่ยวข้อง เช่น 20-30 ในกรณีบ่อนการพนันและหวยได้ดิน

(3) เมื่อเริ่มวิจัยเราคาดว่า การค้ายาเสพติดจะมีขนาดใหญ่ที่สุด กลับพบว่า การพนัน 3 ประเภท หวยได้ดิน บ่อน พนันฟุตบอล รวมกันสร้างรายได้สูงสุด 140,000-260,000 ล้านบาท

รองลงมาคือ การค้าประเวณี 45-60,000 ล้านบาท⁴

การค้ายาเสพติดมีรายได้เป็นอันดับสาม 29,000-33,000 ล้านบาท การค่าน้ำมันเถื่อน อันดับสี่ 8,500 ล้านบาท ตามด้วยการค้าอาวุธสงคราม 6-30,000 ล้านบาท และท้ายสุดคือการค้าผู้หญิงไทยไปญี่ปุ่นและการค้าแรงงานพม่าเข้าไทย 5-7,000 ล้านบาท

แนวโน้ม

การค้าอาวุธสงครามเป็นกิจกรรมเดียวที่มีแนวโน้มลดลงเพราะความขัดแย้งภายใน และภายนอกประเทศลดลง

กิจกรรมอื่น ๆ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

แต่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในพ.ศ.2539 หมายความว่ากิจกรรมบางอย่างที่โยงกับระดับรายได้ เช่น การพนัน และกิจการค้าประเวณี อาจจะชะลอตัวลงบ้าง การค้าผู้หญิงไทยไปญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดลง จากปีพ.ศ. 2537 แต่กำลังเพิ่มขึ้นในไต้หวัน ดังนั้น โดยรวมอาจไม่ลดลง

(4) ธุรกิจนอกกฎหมายทุกประเภทที่ศึกษามีการโยงกับสากล ในความหมายที่ว่าโยงใยกันเป็นเครือข่ายกับองค์กรสากลด้วย เช่นในกรณีของการค้ายาเสพติด การค้าอาวุธเถื่อน การค้า

ประมาณการเศรษฐกิจนอกกฎหมายของประเทศไทย พ.ศ. 2538/38 (พันล้านบาทต่อปี)

	รายได้จากรัฐกิจหรือ วงเงินที่เกี่ยวข้อง	มูลค่าเพิ่ม (value added)
1. ยาเสพติดผ่านประเทศไทย		29-33 ¹
2. การค้าอาวุธสงคราม		6 - 30 ²
3. น้ำมันเถื่อน		8.5 ³
4. ค่าบริการโสเภณี		45 - 60 ⁴
5. ค่าบริการนายหน้าค้าแรงงานพม่าเข้าไทย และการค้าหญิงไทยไปต่างประเทศ	-	5 - 7 ⁵
6. การพนัน		
6.1 หวยใต้ดิน	320	80 - 88 ⁶
6.2 พนันบอล	122	12-16 ⁷
6.3 บ่อนการพนัน	224 - 816	45 - 163 ⁸
รวมประมาณการ		230-405
มูลค่าเฉลี่ยต่อปีของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) ระหว่างพ.ศ. 2536-38 = 3.637 ล้านล้านบาท บวกมูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจนอกกฎหมายคิดเป็น 3.867-4.042 ล้านล้านบาท มูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจนอกกฎหมายคิดเป็นร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ = 6-10 %		

¹ มี 3 รายการสำคัญ คือ เฮโรอีน กัญชา และชาเม้ง หรือชาบ้า จำนวนดังนี้

- 1.1 รายได้จากเฮโรอีน = (มูลค่าขายเฮโรอีนเพื่อเสพในไทย - มูลค่านำเข้าที่ขายแดนภาคเหนือ) + (มูลค่าขายเฮโรอีนออกจากประเทศไทย ณ ราคา 60¢ - ราคาผู้นำเข้าที่ขายแดน ภาคเหนือ) ในการคำนวณนี้คิดส่วนที่พ่อค้าคนไทยขายเฮโรอีนในราคา 60¢ นั่นคือราคาที่จุดปลายทาง ซึ่งราคาเฮโรอีนจะเพิ่มขึ้นอีก 20-30 เท่าในสหรัฐอเมริกา
- 1.2 รายได้จากการค้ากัญชา = (มูลค่ากัญชาที่ขายภายในประเทศ + มูลค่ากัญชาที่ส่งออกที่ราคา 60¢) - (มูลค่าการนำเข้า)
- 1.3 รายได้จากการค้าชาเม้ง = ประมาณการจำนวนเม็ดเงินที่มีการแลกกันในประเทศไทย คูณด้วยค่าไรต่อเม้ง

² คือผลกำไรจากการค้าอาวุธสงครามคิดจากส่วนต่างของมูลค่าที่ซื้อมากับมูลค่าที่ขายไป

³ ประมาณการลักลอบนำเข้าน้ำมันดิบเชลล์ คูณด้วยส่วนต่างของราคาลักลอบนำเข้ากับราคาน้ำมันดิบเชลล์ที่ขายตามปั๊มน้ำมัน

⁴ คิดจากประมาณการโสเภณีในประเทศไทยระหว่าง 150,000 - 200,000 คนภายใต้สมมติฐานว่าทุกคนทำงานเดือนละ 25 วัน ค่าบริการวันละ 1,000 บาทโดยเฉลี่ย

⁵ คิดจากประมาณการจำนวนโสเภณีไทยที่ถูกนำไปญี่ปุ่น และเยอรมนี คูณด้วยค่าป่วยการค่านายหน้าที่ถูกเป็นรายได้ของเอเย่นต์ในประเทศไทย

⁶ รายได้ของเจ้ามือใหญ่ คนเดินไทย เจ้ามือรายย่อย คิดเป็นร้อยละ 25-27 ของวงเงินเล่นหวยใต้ดิน

⁷ ผลกำไรของผู้จัดการการพนันคิดเป็นร้อยละ 10 - 13 ของวงเงินที่แทงในการพนันบอล

⁸ ผลกำไรของเจ้าของบ่อนคิดเป็นร้อยละ 20 ของวงเงินที่แทงในบ่อนการพนัน

น้ำมันเถื่อน การพนันฟุตบอล และการค้ามนุษย์ล้วนแล้วแต่มีเครือข่ายระดับระหว่างประเทศ แม้แต่หอยไค้คิน เจ้ามือหวยคนไทยรายใหญ่ไม่พอบางคนต้องไปออกตัวกับนายทุนใหญ่กว่าที่มาเลเซียและอินโดนีเซีย ผู้ซึ่งมีกิจกรรมค้ายาเสพติดด้วย

(5) ขณะนี้ประเทศไทยได้กลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมนอกกฎหมายหลายประเภท (รวมทั้งเป็นแหล่งทำเอกสารการเดินทางปลอม) การควบคุมที่หละหลวม ปัญหาการคอร์รัปชัน ทำให้ประเทศไทย (กรุงเทพฯ) เป็นที่น่าพิสมัยสำหรับองค์กรอาชญากรรมทั้งในและนอกประเทศ แต่นี่น่าจะเป็นความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่เราจะสร้างให้กับประเทศไทยเลย เพราะผลทางลบมีมากมาย

(6) ข้อค้นพบที่สำคัญคือการศึกษาชี้ให้เห็นว่าขบวนการทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายส่วนใหญ่ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระแยกออกจากกัน หากแต่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน และมีเครือข่ายที่ซ้อนทับกันอยู่ ผู้ค้าขนส่งผิดกฎหมายมีความเชื่อมโยงกับผู้ค้าอาวุธสงคราม ผู้ค้าผู้หญิงไปต่างประเทศที่เป็นคนไทยมีความเชื่อมโยงกับนายทหารระดับสูงบางรายที่ให้การคุ้มครององค์กรอาชญากรรม ผู้ค้าน้ำมันเถื่อนบางรายเชื่อมโยงกับผู้ค้าแรงงานไปต่างประเทศ

(7) ผู้ประกอบธุรกิจนอกกฎหมายดำรงอยู่ได้และร่ำรวยเพราะได้รับการคุ้มครองจากผู้ใหญ่ มีสี นักการเมือง และรัฐมนตรีบางราย จากการศึกษของเราได้พบว่ามีส.ส.จำนวนหนึ่งในรัฐสภาปัจจุบันมีความพัวพันกับเศรษฐกิจนอกกฎหมายประเภทต่าง ๆ ในฐานะผู้ทำธุรกิจโดยตรงหรือเป็นผู้มีส่วนให้ความคุ้มครองปกป้องธุรกิจผิดกฎหมาย หรือในฐานะมีส่วนให้การสนับสนุนด้านการเงิน

นักธุรกิจผิดกฎหมาย และเครือข่ายของเขาในรูปแบบของลูกค้าย พนักงานที่ช่วยทำธุรกิจ และการมีเครือข่ายเส้นสายกับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นและข้าราชการประเภทต่าง ๆ ในท้องถิ่น ทำให้พวกเขามี “ทรัพยากรทางการเมือง” ที่นำมาแลกเปลี่ยนกับนักการเมืองได้ในช่วงหาเสียงเลือกตั้ง จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์แบบ “ธุรกิจการเมือง” และการซื้อเสียงอย่างแพร่หลาย ได้มีการประมาณว่าในการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม 2538 มีการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อเสียงประมาณ 17,000 ล้านบาท และในการเลือกตั้งครั้งนี้เพิ่งผ่านมา (17 พฤศจิกายน 2539) ประมาณการวงเงินสูงถึง 20-30,000 ล้านบาท สักส่วนที่มาจากนักธุรกิจประเภทเจ้าพ่อต่างจังหวัด ประมาณว่าเท่ากับร้อยละ 10 จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่าเหตุใดเราจึงได้ส.ส. และนักการเมืองที่มีปัญหาด้านคุณภาพอยู่จำนวนมาก ผู้ซึ่งสนใจแต่เรื่องการปกป้องธุรกิจของตนเองและพรรคพวก ซึ่งเป็นธุรกิจผิดกฎหมายปนเปไปกับธุรกิจถูกกฎหมาย และให้ความใส่ใจกับการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองน้อย

(8) กิจกรรมเศรษฐกิจนอกกฎหมาย หากปล่อยให้ขยายวงกว้างออกไปถึงทรัพยากรออกจากธุรกิจถูกต้องทำนองครองธรรมและซึ่งให้ประโยชน์กับสังคมมากกว่า นอกจากนั้นยังไม่ต้องเสียภาษี ก่อความไม่เป็นธรรม และเกิดการผูกขาดในระบบเศรษฐกิจ ประเทศที่มีเศรษฐกิจนอก

กฎหมายร้ายแรงขนาดใหญ่ใด มีผลสั้นคลอนเสียดรภาพเศรษฐกิจ นักลงทุนสูญเสียความมั่นใจ และไม่อยากมาลงทุน นอกจากนั้นองค์กรอาชญากรรมเฟื่องฟู ทำให้ประชาชนขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ภาพพจน์ของรัฐบาลไทยในสังคมโลกก็เสียไปด้วย

(9) ขบวนการธุรกิจผิดกฎหมายมีการจัดการองค์กรของตัวเอง ทำให้มีอำนาจสร้างพลังในกลุ่มของตนโดยแฝงเข้ากับผู้นำท้องถิ่น นักการเมือง ข้าราชการบางกลุ่ม ยากจะเอาชนะได้ จึงต้องศึกษาหาข้อเท็จจริงว่าธุรกิจใดต้องปราบ ธุรกิจใดอาจต้องปรับเปลี่ยนเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นมูมมิดแฝงในสังคมให้เป็นมูมสว่าง สังคมควบคุมดูแลให้โปร่งใสได้ การจะวางนโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสมต้องรู้ข้อเท็จจริง การศึกษานี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อให้มีการอภิปรายเรื่องนโยบายสาธารณะได้

(10) ท้ายที่สุด ดิฉันใคร่ขอเน้นว่า ในการศึกษาประมาณขนาดของเศรษฐกิจนอกกฎหมายของคณะวิจัย มิได้เสนอว่าเป็นเอกลักษณ์ของเศรษฐกิจไทย ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคก็มีเศรษฐกิจนอกกฎหมาย แต่เราไม่รู้ขนาดเพราะไม่มีการศึกษา นอกจากนั้นขนาดที่เราค้นพบประมาณ ร้อยละ 6 - 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ในกรณีของไทยเป็นเพียงบางส่วนมิใช่ทั้งหมดเพราะยังมีนัยรวมธุรกิจผิดกฎหมายอื่นๆ เช่น การลักลอบค้าไม้ การลักลอบค้าของหนีภาษีอื่น ๆ อีกตามเขตชายแดนทั่วไป การลักลอบค้าสัตว์และพืชสวนพันธุ์ (ซึ่งในระดับทั่วโลกมีการประมาณการว่ามีมูลค่าสูงกว่าการค้ายาเสพติด) การพนันประเภทอื่น ๆ ซึ่งผิดกฎหมายในประเทศไทย เช่น โต๊ะเถื่อนในสนามม้า โรงมัลเลียด พนันมวย การคอร์รัปชัน สำหรับเรื่องคอร์รัปชันในบรรดานักการเมืองและข้าราชการบางส่วน ดิฉันเคยประมาณไว้ว่าประมาณร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ช่วง พ.ศ.2507-2516 (ผาสุกและสังคีต , 2537 หน้า 195-6)

ถ้านับรวมกิจการเหล่านี้ด้วย เศรษฐกิจนอกกฎหมายของไทยอาจใหญ่ถึงร้อยละ 20 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

สำหรับประเทศอื่น ๆ ที่มีการประมาณการเศรษฐกิจใต้ดิน ซึ่งรวมการหนีภาษี และกิจกรรมเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งรวมกิจกรรมผิดกฎหมายด้วย สำหรับสหรัฐอเมริกา ประมาณการ 30% สหราชอาณาจักร 15% เยอรมนี 27%

สำหรับธุรกิจผิดกฎหมายร้ายแรง การศึกษาชี้ว่า ในกรณีโคลัมเบีย การผลิตและค้ากัญชามีมูลค่าสูงถึง 3-6% ของ GDP ในสหรัฐอเมริกา มูลค่าเพิ่มจากการค้าเสพติด การค้าประเวณี และการพนันผิดกฎหมาย คิดเป็นร้อยละ 3 ของการใช้จ่ายภาคเอกชน

ที่ประเทศไทยมีเศรษฐกิจนอกกฎหมายร้ายแรงค่อนข้างใหญ่ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะเรามีระบบตำรวจที่คอร์รัปชัน

การที่คณะวิจัยสามารถศึกษาศึกษาเศรษฐกิจนอกกฎหมาย และอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ถือได้ว่าเป็นการแสดงจุดแข็งของระบบสังคมการเมืองไทย นอกจากนั้นถือได้ว่า

จุดแข็งที่เรา: การเชิญชวนผู้ร่วมสัมมนา มารับฟัง เพื่อให้ท่านจะได้วิเคราะห์พิจารณาด้วย
 ญาณของท่านเองว่า ผลงานศึกษาวิจัยของเรามีประโยชน์หรือไม่? เพียงใด

สาธารณชนได้ให้ความสนใจกับงานของคณะวิจัย ผลงานวิจัยได้กระตุ้นให้
 เรณชนหันมาถกเถียง เรื่องแนวทางและนโยบายสาธารณะที่ควรจะเป็นไปอย่างกว้างขวาง นี่
 ึ่งสำคัญ เพราะคณะวิจัยไม่อาจทำงานชิ้นนี้ได้สำเร็จโดยปราศจากแรงสนับสนุนจากสาธารณ

คณะวิจัยใคร่ขอมอบผลงานนี้เป็นสมบัติของท่านทุกคน ด้วยความหวังว่าจะเป็น
 โยบายแก่สังคมไทยอันเป็นที่รักของเรา

สำหรับนโยบายมีข้อสรุปด้านนโยบายที่ได้มาจากการรวบรวมความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ นัก
 าร และข้าราชการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมผิดกฎหมายร้ายแรงเช่น การค้ายาเสพติด การค้าอาวุธสงคราม และการค้าของ
 ีย ควรจะยังต้องถือเป็นกิจกรรมผิดกฎหมายต่อไป และจะต้องมีนโยบายปราบปรามอย่าง
 โดยเฉพาะการค้ายาเสพติด คอร์ปชั่นในกรมตำรวจ และการที่ผู้ค้าได้รับการคุ้มครองจากข้า
 ระดับสูง ศส. และรัฐมนตรีบางราย เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ร่างพ.ร.บ.ต่อต้านการฟอกเงินซึ่งในขณะนี้ครอบคลุมเฉพาะเงินรายได้จากการค้ายาเสพติด
 ทยายให้ครอบคลุมกิจกรรมผิดกฎหมายร้ายแรงอื่นๆ เช่น การค้ายาสูบ ทั้งนี้เพื่อการบริหาร
 ษและแรงงาน

กรณีการลักลอบค่าน้ำมันเถื่อน ทางกรมมาตรการหลายอย่างเพื่อลดปัญหานี้ (เช่น การ
 บผู้ลักลอบค้า การติดมิเตอร์เพื่อเช็คปริมาณน้ำมัน ณ คลังน้ำมัน) ซึ่งถ้าดำเนินนโยบายอย่าง
 และเข้มงวดน่าจะแก้ปัญหาได้

อุปสรรคสำคัญ คือความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและความโยงใยระหว่างผู้ทำผิด
 ายที่เป็นกลุ่มอิทธิพลได้รับการคุ้มครองจากนักการเมืองบางกลุ่ม ทางกรมจะต้องมุ่งมั่นใน
 ปัญหาเพื่อมิให้ภาคเอกชนที่ทำธุรกิจถูกกฎหมายหมดความเชื่อถือในรัฐบาล และเพื่อ
 รมมิให้รัฐราชการได้จากภาษีน้ำมัน

กรณีกิจกรรมนอกกฎหมายที่ไม่ร้ายแรงนักอาทิเช่น การค้าประเวณีและการพนัน ความ
 ่งผู้คนแตกแยก กลุ่มหนึ่งพร้อมยอมรับให้เป็นกิจกรรมถูกต้องตามกฎหมายได้ ทั้งนี้เพื่อลด
 การเอาผิดเอาเปรียบเพื่อกำไร

อีกกลุ่มหนึ่งมุ่งมั่นว่าจะยังต้องให้เป็นกิจกรรมผิดกฎหมายต่อไป

สาธารณชนบางกลุ่มมีความเห็นว่า การค้าประเวณีโดยผู้ใหญ่ ควรทำให้เป็นเรื่องถูกกฎหมายเสียเหมือนอาชีพอื่นที่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงาน แต่การค้าแรงงานทั้งชายหญิง และเด็กเพื่อการค้าประเวณีต้องได้รับโทษตามกฎหมายต่อต้านการค้ามนุษย์และกฎหมายคุ้มครองเด็ก

สาธารณชนจำนวนมากมีความเห็นว่าบ่อนการพนันควรเป็นกิจกรรมที่ถูกกฎหมายได้แต่ในกรณีของหวยใต้ดิน หวยหุ้น และการพนันฟุตบอล ยังมีผู้คนที่ไม่เห็นด้วยมากกว่าผู้ที่เห็นด้วย อาจเป็นไปได้ว่าประเด็นเรื่องบ่อนถูกกฎหมายนั้น มีการอภิปรายและการแสดงความเห็นในเวทีสาธารณะหลายครั้ง จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ทำให้คนในสังคมมีโอกาสรับรู้ข้อมูลในเรื่องนี้ค่อนข้างมาก ทำให้คนสามารถเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการเปิดบ่อนถูกกฎหมายได้ง่ายขึ้น แต่ประเด็นการเปิดบ่อนฟุตบอล หวยใต้ดิน และหวยหุ้นในให้ถูกกฎหมายยังเป็นประเด็นใหม่

สาธารณชนนี้ต้องการทำให้บ่อนการพนันเป็นสิ่งถูกกฎหมาย มีจุดประสงค์ประการหนึ่งคือ เห็นว่าเป็นวิธีการที่จะลดการคอร์รัปชันในบรรดาบางกลุ่มของข้าราชการตำรวจ นักการเมือง และข้าราชการระดับสูงอื่นๆ

นโยบายอื่นๆ ที่คณะวิจัยใคร่เสนอให้มีการพิจารณาประกอบกันไปด้วย รวมทั้งการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูปขบวนการยุติธรรม การปฏิรูประบบตำรวจ (กระจายอำนาจในกรมตำรวจ) และการกำหนดกฎหมายและความจำเป็นเรื่องการจัดอาชญากรรมใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพการเมืองระหว่างประเทศ และความจำเป็นด้านความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไปในสภานโลกา-ภิวัดนี้

เชิงอรรถ :

1. ขอให้ดูคำอธิบายเพิ่มเติมเรื่องขอบข่ายของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ และเศรษฐกิจนอกกฎหมายในภาคผนวก ก.
2. ขอให้ดูคำอธิบายเพิ่มเติมในภาคผนวก ข.
3. ขอให้ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ค. และในรายงานเฉพาะเรื่อง
4. สำหรับจำนวนผู้ค้าประเวณีสตรี รายปี ช่วงปีพ.ศ. 2536 - 2538 เราใช้ประมาณการจำนวนผู้ให้บริการทางเพศสตรีของนักวิจัยทีมมหาวิทยาลัยมหิดล (Wahini Boonchalaksi and Guest, Philip (1994) Prostitution in Thailand , Bangkok Institute of Population and Social Research Mahidol University) ซึ่งได้วิเคราะห์ตัวเลขจากแหล่งต่างๆ อย่างละเอียด และเลือกใช้ตัวเลขประมาณการ 150,000 - 200,000 ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่ำกว่าประมาณการขององค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่ง(ซึ่งอ้างถึงจำนวนผู้บริการทางเพศสูงถึง 2 ล้านคน) แต่เป็นตัวเลขที่ทางตำรวจรับได้ พ.ศ. 2539 กระทรวงสาธารณสุขทำการสำรวจเชิงวิจัยสถานประกอบการที่มีผู้ค้าประเวณีทั่วประเทศ ได้ข้อสรุปว่ามีสถานประกอบการทั้งหมด 7,318 แห่ง มีผู้บริการทางเพศชายจำนวน 1,945 คน หญิง 64,245 คน รวมทั้งหมดมีผู้ให้บริการทางเพศทั้งชายหญิงรวม 66,190 คน ในการประชุมเพื่อเสนอผลการสำรวจ ที่ประชุมเห็นว่าตัวเลขดังกล่าวจำนวนต่ำกว่าเป็นจริง ได้มีการปรับตัวเลขเป็นประมาณ 100,000 คน ซึ่งต่ำกว่าประมาณการจากการสำรวจปีที่ผ่านๆมา เหตุผลประการสำคัญเป็นเพราะว่าทั้งผู้ซื้อและผู้ขายบริการมีความกลัวโรคเอดส์ โรคเพศสัมพันธ์มากขึ้น ขอให้ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก “ธุรกิจค้าประเวณี” โดย นายดาต้า ใน มติชนสุดสัปดาห์ 17 ธ.ค. 2539 ,หน้า 32

ภาคผนวก ก.

ขอบข่ายเศรษฐกิจไม่เป็นทางการและเศรษฐกิจนอกกฎหมาย

เศรษฐกิจนอกกฎหมายที่คณะวิจัยทำการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “เศรษฐกิจไม่เป็นทางการ” มีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษหลายชื่อ เช่น underground economy, black market, informal economy, shadow economy, parallel economy (Thomas, 1992; Roemer and Jones, 1991; ;Harding and Jenkins, 1989)

เศรษฐกิจไม่เป็นทางการประกอบด้วยการกระทำทั้งผิดและถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง ธุรกิจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งหมดใน 5 กลุ่มสำคัญคือ

(1) ธุรกิจผิดกฎหมายหรือนอกกฎหมาย เช่น การค้ายาเสพติด การค้าของเถื่อน การค้าสัตว์และพืชสวนพันธุ์ การลักลอบตัดไม้ การพนัน โสเภณี (การพนัน และโสเภณีนี้ในบางประเทศไม่ผิดกฎหมาย) การค้ามนุษย์ ฯลฯ กิจกรรมกลุ่มนี้ บางทีเรียกว่า criminal sector (Thomas, 1992 : 5)

(2) การหลีกเลี่ยงภาษีต่าง ๆ

(3) การคอร์รัปชันทั้งในภาครัฐ และเอกชน

(4) ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ผิดกฎหมาย แต่หลุดรอด หรือมิได้ถูกนับรวมเข้าอยู่ในสถิติของบัญชีรายได้ประชาชาติอย่างครบถ้วน อาจเป็นธุรกิจขนาดเล็ก การทำธุรกิจในครัวเรือน การทำอาชีพส่วนตัว หาบเร่ แผงลอย เครดิตนอกระบบธนาคาร

(5) ภาคครอบครัว มีงานในครอบครัวจำนวนมากที่มีบทบาทสำคัญจรรโลงครอบครัว เช่น การเลี้ยงดูบุตร การดูแลคนชรา การดูแลคนเจ็บป่วย (เช่นผู้ป่วยโรคเอดส์) และรวมทั้งงานบ้าน ซึ่งถ้าใช้ระบบโรงพยาบาลหรือจ้างคนทำงานจะต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก งานในครอบครัวเหล่านี้ไม่ได้รับค่าตอบแทนและไม่ถูกนับรวมในสถิติรายได้ประชาชาติ

ทุกๆ ประเทศมีเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ซึ่งมีขนาดความสำคัญแตกต่างกันไป สำหรับสหรัฐอเมริกา นักวิจัยบางรายประมาณการว่าเศรษฐกิจไม่เป็นทางการกลุ่ม (2) และ (4) รวมกันคิดเป็นร้อยละ 30 ของรายได้ประชาชาติ สำหรับสหราชอาณาจักร ร้อยละ 15 เยอรมนีร้อยละ 27

ประเทศไทยร้อยละ 57 (ให้ดู Harding & Jenkins (1989 : บทที่ 5 หน้า 60), Dornbursch & Fischer (1994 : 34); Edgar, Feige (ed.) (1989); กรณีของไทยให้ดู กระแสทรรศน์ 20 มิถุนายน 2539 หน้า 8.)

ในกรณีของกิจกรรมจรรโลงครอบครัวกลุ่ม (5) ประมาณการชี้ว่ามีมูลค่าสูงคิดเป็นประมาณร้อยละ 37 และ 49 ของรายได้ประชาชาติในกรณีของสหรัฐอเมริกา และอินเดียตามลำดับ (Thomas, 1992 หน้า 24, 27)

สำหรับการคอร์รัปชัน ผาสูกและสังคิต ได้ศึกษาและประมาณการการคอร์รัปชันโดยข้าราชการประจำและนักการเมืองระดับสูงในประเทศไทยว่ามีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 1 ของ GDP ระหว่างพ.ศ. 2503-2516 (ผาสูกและสังคิต 2537 หน้า 195-6)

เฉพาะธุรกิจผิดกฎหมายในกลุ่ม (1) ก็มีการประมาณการขนาดสำหรับบางประเทศ เช่น ในกรณีของประเทศโคลัมเบีย การผลิตและการค้ากัญชามีส่วนคิดเป็นระหว่างร้อยละ 3-6 ของรายได้ประชาชาติในช่วงปีพ.ศ. 2524-2527 (Thomas, 1992 : 318) ใน สหรัฐอเมริกามีประมาณการว่า มูลค่าเพิ่มหรือรายได้ที่เกิดจากการค้ายาเสพติด การพนัน และการค้าประเวณีคิดเป็นร้อยละ 2.7 ของการใช้จ่ายของภาคเอกชน (Thomas, 1992 : 286)

เศรษฐกิจไม่เป็นทางการทุกกลุ่มมีลักษณะร่วมกันคือ ล้วนเป็นธุรกิจที่มีใ้ได้อยู่ในระบบการจัดเก็บข้อมูลสถิติในบัญชีรายได้ประชาชาติของทางการ นอกจากปัจจัยนี้แล้วธุรกิจไม่เป็นทางการประเภทต่าง ๆ มีความหลากหลายและแตกต่างกันมาก ทั้งจากมุมมองแนวทางการวิเคราะห์และนัยที่มีต่อนโยบาย ตัวอย่างเช่น เราจะพบว่าธุรกิจไม่เป็นทางการกลุ่ม (1) (2) และ (3) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมผิดกฎหมายในระดับความร้ายแรงต่าง ๆ กัน การวิเคราะห์ศึกษาในเรื่องเหล่านี้มักชี้ให้เห็นผลด้านลบต่อเศรษฐกิจสังคม และนัยทางค่านโยบายสาธารณะมีแนวโน้มเป็นการหามาตรการกำกับและควบคุมเพื่อลดหรือทำให้กิจกรรมหมดไป (แต่ก็มีกรณีของการค้าประเวณีผู้ใหญ่ ซึ่งในระยะเร็ว ๆ นี้ เริ่มมีข้อเสนอให้ยกเลิกการควบคุมที่มีพื้นฐานมาจากการมองว่าอาชีพนี้มีความผิด และในกรณีการพนันนั้น ในบางประเทศเป็นธุรกิจถูกกฎหมายได้) แต่ในกรณีของกิจกรรมในกลุ่ม (4) ซึ่งมักรู้จักกันในนามเศรษฐกิจนอกระบบ (informal economy) นั้นมีการวิเคราะห์ให้เห็นผลบวกต่อเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะด้านการจ้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ผู้มีรายได้น้อย หรือผู้มีทุนน้อย ดังนั้นนัยทางนโยบายจึงออกมาในรูปข้อเสนอให้ลดการควบคุมหรือให้มี

การส่งเสริมมากกว่า สำหรับกิจกรรมจรรโลงครอบครัวกลุ่ม (5) นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลของความพยายามชี้ให้เห็นคุณค่าของงานบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานของผู้หญิง

ความหลากหลายของประเภทธุรกิจไม่เป็นทางการเกิดจากความหลากหลายของกิจกรรมที่ไม่ได้รับการรวบรวมทางสถิติไว้ ความสนใจจากฝ่ายรัฐต่อผลกระทบของกิจกรรมต่างๆ ที่มีต่อนโยบายและการจัดการด้านงบประมาณรายรับรายจ่ายของรัฐ นอกจากนี้ยังเกิดจากความสนใจของนักวิชาการหลายประเภท

นักวิชาการที่สนใจเศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีน้อย แต่มีนักวิชาการนอกวงการจำนวนมาก ซึ่งรวมทั้ง นักอาชีวศึกษา นักสังคมศาสตร์ นักมนุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ ฯลฯ J.J. Thomas นักเศรษฐศาสตร์สาขาเศรษฐมิติที่ลอนดอน สกอตแลนด์ โคลนิกส์แอนด์โพลิติกส์ ผู้หันมาสนใจเศรษฐกิจไม่เป็นทางการจนต้องทำงานวิจัยและเขียน *Informal Economic Activity* พิมพ์โดย Harvester Wheatsheaf เมื่อค.ศ. 1992 กล่าวว่า นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมาก มักไม่เชื่อถืองานวิจัยและงานเขียนเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจโดยนักสังคมศาสตร์นอกวงการเศรษฐศาสตร์ แต่หลังจากที่เขาหันมาทำงานวิจัย เรื่อง เศรษฐกิจไม่เป็นทางการ เขาต้องอ่านงานวิจัยที่เขียนโดย นักสังคมศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องแง่มุมและมิติ ต่าง ๆ ของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ เพราะนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเอง ไม่สนใจเศรษฐศาสตร์แนวนี้เลย งานศึกษาของนักวิจัยนอกวงการเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจไม่เป็นทางการของเขามาก เขาพบว่านักเศรษฐศาสตร์สามารถเรียนรู้จากนักวิชาการนอกสาขาได้ การศึกษาแบบสหวิทยา (inter-disciplinary) ทำให้เราเข้าใจระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้ครบถ้วนขึ้นมาก

ภาคผนวก ข

การวัดขนาดเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ/นอกกฎหมายแบบทางอ้อมและทางตรง

การวัดขนาดเศรษฐกิจไม่เป็นทางการเป็นเรื่องยุ่งยากมากเพราะไม่มีระบบฐานข้อมูลทางการรวบรวมไว้ที่จะนำมาใช้ได้ สำหรับเศรษฐกิจไม่เป็นทางการกลุ่ม (2) และ (4) ในภาคผนวก ก. มีวิธีวัดแบ่งได้เป็นการประมาณการทางอ้อม และการประมาณการทางตรง

การประมาณการทางอ้อมเป็นการประมาณการที่ทำได้รวดเร็ว และอาจใช้งบประมาณไม่สูง วิธีการที่ใช้มีหลายวิธี เช่น วิธีประมาณการจากสัดส่วนการทำงาน (Participation Rate Approach) วิธีประมาณการโดยเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของประเทศ (Discrepancy Approach) และการประมาณการโดยวิธีทางการเงิน (Currency Approach)

วิธีทางการเงินเป็นวิธีที่ใช้กันมาก ซึ่งแนวคิดนั้นคือกำหนดให้การถือเงินในมือของประชาชนที่เพิ่มขึ้นอย่างผิดปกติ เป็นผลจากการดำเนินธุรกิจใต้ดิน (กระแสรธนน์เศรษฐกิจใต้ดิน : ถ้าละเอียด...จะถูกลาม', 20 มิถุนายน 2539 หน้า 5; Hardding & Jenkins, 1989 : บทที่ 5)

การประมาณการทางอ้อมเป็นการประมาณการขนาดอย่างเดียว จากข้อมูลสถิติที่เป็นข้อมูลแบบมหภาค ดังนั้น การศึกษาแนวนี้จะไม่ทราบถึงกระบวนการ ขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำธุรกิจเหล่านี้ บุคคลที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจด้วยกัน และกับข้าราชการและนักการเมือง รวมทั้งจะไม่ทราบว่าผลได้ผลเสียของธุรกิจตกอยู่กับใครบ้าง

การประมาณการอีกแนวหนึ่งคือ การประมาณการทางตรง วิธีนี้อาศัยการสำรวจการออกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์โดยตรง แต่เนื่องจากเศรษฐกิจไม่เป็นทางการมิได้มีการเก็บรวบรวมสถิติอย่างเป็นระบบ การสำรวจโดยใช้แบบสอบถามที่มีการสุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบจากธุรกิจจำนวนทั้งหมดที่มีอยู่จึงทำได้ยากมาก และจะเสียค่าใช้จ่ายสิ้นเปลืองสูง นักวิจัยมีทางเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสารการวิจัยที่มีอยู่ แล้วแสวงหาข้อมูลเจาะลึกเพิ่มเติมจากตัวอย่างจำนวนหนึ่งซึ่งอาจจะไม่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างให้เป็นตัวแทนของธุรกิจจำนวนทั้งหมด ตัวอย่างจำนวนดังกล่าวได้มาแบบบังเอิญอาจได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้รอบรู้ข้อมูลเป็นรายเฉพาะ หรือผู้สันตติกรณ์ (key informants) เป็นผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น นอกจากนี้ยังได้จากการขอให้กลุ่มบุคคลซึ่งมี

ความสัมพันธ์ใกล้ชิด (อาจมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์) กับเจ้าของธุรกิจที่ไม่ประสงค์เปิดเผยตน ช่วยแนะนำให้รู้จักและให้สอบถามข้อมูลได้ (nominative technique) โดยมีข้อตกลงจะไม่มีการเปิดเผยชื่อของผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยที่จะต้องแสวงหาแหล่งข้อมูลให้หลากหลายและพยายามให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม เช่นมีการแบ่งธุรกิจเป็นขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ แล้วพยายามสัมภาษณ์ให้ครบทุกขนาด นอกจากนี้ยังต้องหาวิธีเช็กข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อลดความคลาดเคลื่อน และการเบี่ยงเบนของข้อมูลเกิดจากการอิงข้อมูลบางแหล่งมากเกินไป

ข้อมูลรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ตัวอย่างจำนวนหนึ่งจะถือเป็นข้อมูลฐาน ที่นำไปประกอบการประมาณการให้เห็นขนาดหรือขอบเขตของธุรกิจนอกกฎหมายแต่ละประเภทเป็นภาพรวมใหญ่ ถือเป็นการประมาณการให้เห็นขนาดหรือความสำคัญโดยประมาณ (magnitude) อาจมีใช้ตัวเลขข้อมูลสถิติที่มีความถูกต้อง 100 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ในการนำข้อมูลประมาณการไปใช้ผู้วิจัยจะต้องตระหนักถึงที่มาของแหล่งข้อมูล วิธีประมาณการ สมมติฐานเบื้องหลังการประมาณการ จุดอ่อนจุดแข็งของการประมาณการและใช้วิจารณ์พิจารณาความเหมาะสมของการนำตัวเลขไปใช้

การประมาณการทางตรงตามแนวที่บรรยายมาจะทำให้เราทราบกระบวนการเบื้องต้นเบื้องหลังของธุรกิจผิดกฎหมายประเภทต่าง ๆ บุคคลที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ระหว่างกันเอง ความสัมพันธ์กับข้าราชการ และนักการเมือง เครือข่ายของธุรกิจ วิธีการจัดการ ต้นทุน กำไร การแบ่งสรรผลประโยชน์ ประเภทต่าง ๆ ของลูกค้า วิธีการหลีกเลี่ยงเงื่อนไขกฎหมาย ฯลฯ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะได้จากการสัมภาษณ์จะลึกตัวอย่างผู้ทำธุรกิจ ลูกค้า และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจ และข้าราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเศรษฐกิจนอกกฎหมายที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ คณะวิจัยเลือกใช้วิธีประมาณการทางตรง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมาย เนื่องจากความสนใจหลักของเราอยู่ที่การศึกษาให้เห็นความสำคัญของธุรกิจดังกล่าว กระบวนการภายในและผู้เกี่ยวข้องในธุรกิจ ความโยงใยกับการเมืองและผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ถ้าเราใช้วิธีการประมาณการทางอ้อมเราจะไม่อาจเข้าถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อน

นักวิจัยบางรายใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบมนุษยวิทยา คือเข้าไปเป็นผู้สังเกตการณ์ หรือแอบแฝงตัวไปทำงานร่วมกับผู้ทำธุรกิจไม่เป็นทางการเป็นระยะเวลานานพอจะได้ ข้อมูล (3 เดือน 6 เดือน 1 ปี) การแอบแฝงคนเข้าไปโดยไม่ให้เพื่อนร่วมงานทราบจุดประสงค์ที่แท้จริงอาจจำเป็นใน

กรณีธุรกิจผิดกฎหมาย ที่หาข้อมูลได้ยาก เช่นการลักขอสินค้าในบริษัท การแอบแฝงตัวเข้าไปหาข้อมูลแบบนี้ถูกวิจารณ์จากแง่มุมของจริยธรรมอยู่บ้าง

รายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องวิธีประมาณการทางอ้อมและทางตรงพร้อมข้อวิจารณ์ให้อ่าน Harding & Jenkins (1989) บทที่ 5 และ 6; Thomas (1991) โดยเฉพาะบทที่ 6-8.

ภาคผนวก ก

วิธีวิทยาการวิจัยและการประมาณขนาดของเศรษฐกิจนอกกฎหมายในโครงการ วิจัย “เศรษฐกิจนอกกฎหมายและนโยบายสาธารณะในประเทศไทย”

การศึกษาเรื่องนี้เป็นระบบในประเทศไทยยังขาดแคลน โครงการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจนอกกฎหมายและนโยบายสาธารณะของคณะวิจัยแห่งศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง นับได้ว่าเป็นการวิจัยบุกเบิกเกี่ยวกับเรื่องนี้ คณะวิจัยเลือกใช้วิธีประมาณการแบบทางตรง (direct research approach) คือการหาข้อมูลจากผู้ทำธุรกิจและผู้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่เนื่องจากธุรกิจนอกกฎหมายที่ศึกษาเป็นธุรกิจผิดกฎหมายที่ทางการมิได้ทำการสำรวจเอาไว้ จึงไม่มีข้อมูลเบื้องต้นของผู้ทำธุรกิจที่จะนำมาใช้เป็นฐานเพื่อสุ่มตัวอย่างแบบเป็นตัวแทนและใช้การสำรวจจากแบบสอบถามหรือจากการสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบได้ จึงต้องใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) เป็นการผสมผสานวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบต่าง ๆ ที่ต้องการหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกจำนวนตัวอย่างของผู้ประกอบกิจกรรมที่ศึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่ง ตัวอย่างนี้มีลักษณะเจาะจง อาจหาได้จากผู้สันักครุณี (key informants) และจากการให้ตัวอย่างที่สอบถามเริ่มแรกแนะนำตัวอย่างต่อไปจากกลุ่มเพื่อน หรือญาติที่ประกอบธุรกิจหรือมีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่ศึกษาต่อ ๆ กันไป หรืออีกนัยหนึ่ง ตัวอย่างได้จากผู้มีความสัมพันธ์กันแบบเพื่อน พี่-น้อง เครือญาติ ผู้อุปถัมภ์-ผู้รับการอุปถัมภ์ รุ่น ชัย สี่ สถาบันการศึกษา คนบ้านเดียวกัน เรียกว่าเป็นวิธี ‘nominative technique’ ผู้วิจัยจะไม่เปิดเผยแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล นอกจากว่าผู้ให้สัมภาษณ์ประสงค์เปิดเผยตนเอง

นอกจากจะได้ข้อมูลฐานจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่ในธุรกิจแล้ว คณะวิจัยแสวงหาข้อมูลจากเอกสารรายงานของทางการทั้งในและต่างประเทศ จากผลการศึกษาวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว รวมทั้งผลงานด้านวิทยานิพนธ์

การประมาณการมูลค่าทางเศรษฐกิจของธุรกิจนอกกฎหมายแต่ละประเภทประมาณการเป็นรายได้ที่เกิดจากการทำธุรกิจ อันประกอบด้วยผลกำไร ค่าจ้าง (หรือมูลค่าเพิ่มนั่นเอง)

ที่มาของแหล่งข้อมูล วิธีวิทยาการวิจัย และการประมาณการโดยสังเขปในแต่ละหัวข้อ มีดังต่อไปนี้

การค้ายาเสพติด

ทำการประมาณการมูลค่ายาเสพติดโดยเริ่มจากจำนวนผลผลิตของฝิ่นและเฮโรอีนในเขตสามเหลี่ยมทองคำ และสัดส่วนที่ผ่านออกนอกประเทศไทย ซึ่งมีตัวเลขของ US Department of State เมื่อได้จำนวนผลผลิตที่ผ่านจากไทยแล้ว จะสามารถประมาณมูลค่าจากประมาณการต้นทุนในประเทศไทย และการขายในสหรัฐอเมริกา สำหรับกันชนก็ใช้วิธีการอย่างเดียวกัน ส่วนน้ำมัน ตัวเลขการผลิตหายากเพราะมีการผลิตรายย่อยจำนวนมากและแพร่กระจายอยู่ทุกจังหวัดในประเทศไทย การประมาณการนั้น ต้องขอความร่วมมือจากทางเจ้าหน้าที่ตำรวจและปศ. ในด้านข้อมูลประมาณการที่ได้จากการใช้ตัวเลขด้านผลผลิตสามารถนำไปเปรียบเทียบกับประมาณการที่มีผู้วิจัยทำไว้แล้ว โดยเป็นการประมาณจากทางด้านผู้บริโภคซึ่งก็คือจำนวนผู้ติดยาเสพติด เพื่อพิจารณาถึงประมาณการที่น่าเชื่อถือที่สุด

การลักลอบค้าน้ำมันเถื่อน

ปริมาณน้ำมันเถื่อนได้ศึกษาจากข้อมูลของ 2 แหล่งใหญ่ คือ ประมาณการของบริษัทน้ำมันรายใหญ่ และการประเมินโดยสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ การศึกษาประมาณการวงเงินภาษีที่รัฐสูญเสีย และขบวนการค้าน้ำมันเถื่อนด้วย

การค้ามนุษย์

ประมาณการมูลค่าทางเศรษฐกิจของการค้าประเวณีในประเทศไทยกระทำได้จากตัวเลขประมาณการจำนวนหญิงบริการทางเพศได้จากการประมวลตัวเลขจากแหล่งต่างๆ จากทั้งของกระทรวงสาธารณสุข กรมตำรวจ และองค์กรพัฒนาเอกชน ประมาณการอัตราเฉลี่ยของการให้บริการ และจำนวนวันที่ทำงาน เนื่องจากการประมาณการจำนวนหญิงบริการมีความคลาดเคลื่อนสูง การประมาณการจะให้ค่าประมาณต่ำสุด - สูงสุด

ประเทศไทยเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับแรงงานข้ามชาติแบบผิดกฎหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือจากแอฟริกาใต้ขณะนี้ มีแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศทั้งถูกและผิดกฎหมายเป็นจำนวนมาก จำนวนที่ไปโดยถูกกฎหมายหาได้จากสถิติของกระทรวงแรงงาน และสถิติของประเทศผู้รับ ส่วนแรงงานไร้ฝีมือที่เข้าไปทำงานอย่างผิดกฎหมายในประเทศสำคัญมี ญี่ปุ่น

ได้หวั่น ช่องก่ง สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ มาเลเซีย โดยตัวเลขของแรงงานผิดกฎหมายจากไทยหาได้จากการศึกษาที่มีอยู่แล้ว และโดยการประมาณการจากสถิติผู้อยู่เกินกำหนดวีซ่าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศผู้รับ

มูลค่าของรายได้ที่เกิดจากการค้าแรงงานแบบผิดกฎหมายคือค่าป่วยการที่ เอเย่นต์เรียกเก็บจากผู้อพยพไปทำงานแบบผิดกฎหมาย ข้อมูลด้านค่าป่วยการหาได้จากรายงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้คณะวิจัยได้ส่งแบบสอบถามข้อมูลไปยังหญิงไทยที่ถูกจับและรอการส่งกลับประเทศไทยที่โอซากา ระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2538

จากแง่ของผู้รับ ประเทศไทยรับแรงงานข้ามชาติแบบผิดกฎหมายอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีชายแดนที่ควบคุมยากอยู่รอบด้าน แรงงานผิดกฎหมายส่วนใหญ่จะได้รับค่าจ้างต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ และต่ำกว่าค่าแรงงานของคนงานไทย ตัวเลขค่าจ้างหาได้จากการศึกษาที่มีอยู่แล้ว ตัวเลขประมาณการของสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองเป็นฐานประกอบกับการประมาณการของนักวิจัย

การค้าอาวุธเถื่อน

การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการค้าอาวุธเถื่อน มีทั้งเอกสารที่รวบรวมจากห้องสมุดต่าง ๆ ทั้งจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัยหนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ และที่เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่หน่วยงานความมั่นคง นักวิชาการ พ่อค้า และนักหนังสือพิมพ์ การศึกษาพบว่า การค้าอาวุธสงครามอย่างผิดกฎหมายมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภาวะสงครามในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านของไทยผ่อนคลายลงโดยตลอด

การพนัน

กิจกรรมดังกล่าวมีอยู่ทั่วไปทุกจังหวัด และผู้ที่ทราบข้อมูลที่ดีที่สุดคือ เจ้าหน้าที่รัฐ คณะวิจัยพยายามหาทางขอความร่วมมือจากทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกัน ก็หาข้อมูลจากเอกสารการวิจัยที่มีอยู่แล้ว สนวกกับการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ได้ทำกรณีศึกษาลงลึกเพื่อประมาณการวงเงินที่เกี่ยวข้อง โดยทำกรณีศึกษาเจ้ามือหวยใต้ดิน พนันบอล และบ่อนการพนันในกรุงเทพฯ เพื่อประกอบเป็นฐานข้อมูลเพื่อการประมาณการสำหรับทั้ง

ประเทศ และเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงข้อโต้แย้งของมูลค่ารายได้มูลค่าเพิ่มที่ประมาณการ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการประมาณการตัวเลขขั้นต่ำเป็นเกณฑ์ในการศึกษา คือเป็นการประมาณการแบบอนุรักษนิยม

การประมาณการวงเงินที่เกี่ยวข้องและมูลค่าเพิ่มของบ่อนการพนันได้จากการสัมภาษณ์เจ้าของบ่อนการพนันขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในเขตกรุงเทพฯ จำนวนหนึ่ง มีการเช็คข้อมูลกับ key informant จากฝ่ายตำรวจและเจ้าของบ่อนจำนวนหนึ่ง ในการสัมภาษณ์บางครั้งกระทำโดยสัมภาษณ์ตำรวจและเจ้าของบ่อนไปพร้อมกันเพื่อยืนยันข้อมูล สำหรับการประมาณการเขตต่างจังหวัดก็แสวงหาข้อมูลเบื้องต้นจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนหนึ่งที่พร้อมให้ข้อมูลโดยไม่เปิดเผยตัว

ในแต่ละกรณีศึกษา นอกจากการประมาณการมูลค่า ได้ทำรายงานลุ่มลึกเฉพาะกรณีให้เห็นถึงขบวนการในแต่ละเรื่อง โดยข้อมูลส่วนใหญ่จะได้จากเอกสารที่รวบรวมจากห้องสมุดต่าง ๆ ทั้งจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ ข่าวหนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และได้แสวงหา “วิทยากร” และ “ผู้สังเกตการณ์” ที่พร้อมจะให้ข้อมูลแบบปิดลับในฐานะที่ปรึกษาอีกด้วย

สำหรับรายละเอียดของแหล่งข้อมูลและวิธีวิทยาการวิจัยในแต่ละเรื่องให้อ่านเพิ่มเติมได้ในรายงานเฉพาะเรื่องของการศึกษาวิจัยนี้

บรรณานุกรม

บริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด, 'เศรษฐกิจใต้ดิน : ถ้าวัดเลข...จะถูกลาม' กระแสทรรศน์, วันที่ 20 มิถุนายน 2539.

ผาสุก พงษ์ไพจิตรและสังคีต พิริยะรังสรรค์ (2537), คอร์ปชั่นกับประชาธิปไตย, ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจการเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Dornbusch, R. and S. Fischer (1994), *Macroeconomics*, Sixth Edition, McGraw-Hill.

Feige, Edgar L. (ed.) (1989), *The Underground Economies Tax Evasion and Information Distortion*, Cambridge University Press.

Harding, Philip, Richard Jenkins (1989), *The Myth of the Hidden Economy*, Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia.

Roemer, Michael & Christine Jones (eds.) (1991), *Markets in Developing Countries Parallel, Fragmented, and Black*, ICS Press, San Francisco, California.

Thomas, J.J. (1992), *Informal Economic Activity*, Harvester Wheatsheaf, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.